

שירת הכשירות

פיוטי הלכות שחיטה ובידיקה, שְׁיָסְדוּ
הַסְדָּמוֹנִים בְּזִיקָה:

הלכות כיסוי הדם:

גְּדוֹל עֲצוֹת, עֲזָה לָנוּ לְכִסּוֹת,

דָּם הַחֵהָה וְכָל עֲפֹר טְהוֹרָה.

הֵן נְעוּדִים, אוֹ בְּפִת הֵם עוֹמְדִים,

הַכִּי הוֹסִיף וְרַבָּה צִיד יִתְּרָה.

הַהֲלָכָה, בְּעֵינֵי הַבְּרָכָה,

קוֹדֶמֶת הִיא לְמַעֲשֵׂה וְעוֹבְרָה.

דָּם אִם יִשְׁנֶה, בִּידוֹ יִכְסֶּנּוּ,

וּבְכָלִי, דָּרָךְ כְּבוֹד וּמוֹרָא.

וְאִם כֶּסֶה, בְּרָגֶל – חוֹבָה יֵצֵא,

אֵךְ בְּזוּי הוּא וְאֵינוֹ מִן הַשְׁיֹרָה.

וּמִצְוֹתָהּ, עֶפֶר מַעֲלָה וּמִטָּה,

וְגַם אֶפֶר חֲשִׁיב גַּם הוּא כְּעֶפְרָא.

וְיִצְלִית, אִם זָרְעִים מִצְמִית,

וְשִׁמּוֹ עֶפֶר בְּלִתִּי שֵׁם לֹא נִקְרָא.

וְעֶפֶר לֹה, יִהְיֶה נִתְעַב וְנִדְלָה,

כְּמִתְנַתָּא אֲשֶׁר פּוֹר לֹא פוֹרָה.

וּכְסֻתּוֹ, רוּחַ עֲבָרָה מִצְוֹתוֹ,

לְפִי שְׁעֵתוֹ, עַד גְּלוּתוֹ הִיא חוֹזְרָה.

אִם יִרְאֶהָ, אֲדָם עוֹד יִכְסֶּהָ,

אֵין דְּחוּי אֲעֵל הַמִּצְוֹת זֹאת אוֹמְרָה.

והרי פירוש חלק מהמילים:

הן ניצודים הן בבית עומדים – אע"פ שכתוב בפסוק
'אֲשֶׁר יִצְוֶה' מ"מ גם העופות גדלים בבית חייבים
כִּסּוּי הַדָּם (ש"ע כח א). הכי הוסיף וכו' – זה
נלמד ממה שהוסיף אח"כ הכתוב את המלה 'לֹא' (וחולין
פד). קודמת היא למעשה ועוברת – צרכת כיסוי
הדם היא עובדת לעשייתה וקודמת למעשה הכיסוי.
בידו יכסנו ובבלי וכו' – יכסה הדם בידו או בכלי,
ולא כרגיל שהאדם ליד ציורו. ואינו מן השוירה – אין זה
נאה לעשות מזה כלל ציורו. וגם אפר חשיב כעפר
– גם אפר שנוצר משריפת כל דבר, נחשב כעפר, כי
מזינו שקראה התורה לאפר בשם עפר (וחולין פח ע"ב).
ויצליח וכו' ושמו עפר וכו' – כל דבר שמזנוח
זרעים המושמים כחוט או ששמו עפר – כשר לכיסוי
(ש"ע כח כג). ועפר לח וכו' – צוץ לח פסול לכיסוי.
כמתנא וכו' – כצוץ אשר נדבקו גלגליו זה לזה.

(מתוך תהלה לדוד, מקומן של זבחים לרבי
דוד בן חסין זצ"ל [בעל הפיוט 'אערוך מהלל
ניביל']).

לשון הכשירות

מתוך ספר לעני שפה כת"י, לראש ביהמ"ד שליט"א

מהו סולת ומהו קמח?

בגליונות הקודמים דיברנו על מילים שיש להן משמעות שונה בעברית המיוחדת והמדוברת
היום, ומחמת כך נגרמות אי הבנות ללומדי התורה בני ימינו. היום נדבר על מלה שדוקא
בקרוב מחנה שלומי אמוני ישראל יש הטועים ומחליפים את משמעותה באופן הגורם אי
הבנה ללומדי התורה. המדובר במלה 'סולת'. רבים וטובים מבינים ומפרשים מלה זו שהיא
הקמח הלבן הדק כאבקה, גם מלמדי תינוקות וחכמים מפרשים כך לתלמידיהם, ואף מספר
מפרשים נטו אחריהם. אך המעיין היטב במקורותינו הקדומים הקדושים, יראה שפירושו
האמיתי הוא להיפך: הקמח הוא האבקה הלבנה הדקה (העובר בנפה ונופל לקערה), והסולת
הוא הגרגרים הגסים הקשים (הנשארים על הנפה לאחר הניפוי).

והענין הוא כך: גרגר החיטה והשעורה מורכב מכמה חלקים: מבחוץ הוא עטוף במסגרת
קליפה קשה בלתי אכילה הנקראת מוץ או מורסן, קליפה זו יורדת במכות הדישה ונפרדת
בזרייה בעזרת הרוח. מתחתיה יש את הגרעין שעליו קליפה נוספת דקה וראויה לאכילה
הנקראת סובין. לחם הנעשה מקמח הנתחן מגרעינים כאלה – נקרא פת קיבר. קליפה זו
יורדת ע"י לתיתה במים או שפשוף חיצוני. לחם הנעשה מקמח הנתחן מגרעינים כאלה –
נקרא פת נקיה. הגרעין שנשאר לאחר הקילוף יש בו שני חלקים: רוב הגרעין הוא עמילן
שבטחינתו נעשה קמח דק כאבקה. ולב הגרעין העומד בראשו הוא קשה מאד וע"פ רוב אינו
נטחן, ובניפוי הוא נשאר ע"ג הנפה, וזהו הסולת (הנקרא בלעז סמולינה, שממנה מכינים את
גרגרי תבשיל הכוסכוס).

ודבר זה ברור ברוב מקורותינו, כמו ששנו במשנה (אבות פ"ה מט"ו): "ארבע מדות ביושבים
לפני חכמים; ספוג, ומשפך, משמרת, ונפה. ספוג – שהוא סוגג את הכל, משפך – שמכניס
בזו ומוציא בזו, משמרת – שמוציאה את היין וקולטת את השמרים, ונפה – שמוציאה את
הקמח וקולטת את הסולת". ופירש"י: "משובח מכולם – שדומה לנפה, שמוציאה את
הקמח, במקום שטוחנין ברחיים של גרוסות – לצורך סולת למנחות, שאותו קמח שנופל מן
הנפה – נקרא 'אבק של מנחות', דהוי גרוע ופסולת לגבי מה שנשאר בנפה, שנשרה קליפתן
מפני שלתתן במים, חוזרין וטוחנין אותו, עם אותם גריסין של חטים שנשארו בנפה – דק,
ומוציאין מהן סולת נקיה", וכ"כ במחזור ויטרי. וכן תיאר הרשב"ץ במגן אבות: "דומה
לנפה שמרקדין בה החטה הנתחנת, ויצאו ממנו הסובין שהן קליפות החטה, כמו שעושיין
לחטה הנלתתת במים – והמורסן שמאכילין לתרנגולין. ונשאר בה – הקמח הלבן הדק, מעורב
עם הסלת הגס – והוא החשוב. ומעבירין אותו קמח בנפה דקה – עד שלא ישאר בסלת כלום
מהקמח, כמו שהיו עושיין במנחות – שמכניס הגזבר ידו, ואם נדבק בידו מהלבן – היה פסול
למנחות". וכן שנו באבות דר"י (פ"מ מ"ח): "לנפה כיצד: ת"ח פיקח שיושב לפני חכמים,
ושמע מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות, כשם שנפה מוציאה את הקמח – וקולטת את
הסולת, כך הוא מוציא את הרע – וקולט את היפה". וכ"כ הר"י אבן גינאח והרד"ק בספר
השרשים (שרש 'סלת'). וכ"כ הרמב"ם (עבודה, הלכות איסורי מזבח פ"ו הי"א-ה"י"ב ע"פ
הגמ' מנחות פה ע"א): "וכל סולת שנשאר בה קמח – פסולה. כיצד בודקה? מכניס הגזבר ידו
לתוך הסולת, אם עלה בה אבק – פסולה, עד שיחזור וינפה אותה". וכן פירש רש"י בראשית
יח,ו: סולת – לעוגות, קמח – לעמילן של טבחים, ופירש מהרש"א (חא"ג ב"מ פז ע"א):
"דקמח – אינו סולת, כדאמרינן באבות". וכן מפורש בתלמוד ירושלמי שבת פ"ז ה"ב: "מה
המרקד – קמח מלמטה וסולת מלמעלה, אף המשמר – יין מלמטה ושמרים מלמעלה" (ודלא
כהגהת הפנמ"ש ובעל התו"ת בספרו מקור ברוך). וכן פירש במחברת הערוך (שרש 'כלה'):
"עם כליות חטה" (דברים לב), פירוש הסלת שהוא לב החטה".

וכמה מפרשים שפירושו שסולת הוא הדק (ראה ראב"ע שמות כט, א. ויקרא ב, א. ופירוש
הרס"ג שם. ורלב"ג ויקרא כד ה, אמנם ראה דבריו במדבר ה טו. וכן פירוש רש"י מנחות
סג ע"ב ד"ה ובחול). כל אלה נלע"ד לפרש לפי רש"י ב"ק צט ע"ב (ד"ה 'לטחון'), שתחילה
מקלפים את הגרעין מקליפתו כדי שתהא סולת נקיה מקליפות, אך הטחינה עצמה היא
גסה בריחיים של גרוסות, ומנפים ומפרידים ממנה את הקמח הלבן הדק, ומשאירים את
הגרגרים הקשים.